

DEĞERSİZLEŞEN SÖZ KUTSALLAŞAN EĞİTİM

MEHMET YAŞAR
SOYALAN

-Yaşadığımız Hayata ve Kendimize
Dair Bir Giriş Denemesi-

Konuşma, en temel anlaşma aracıdır; insanlar bu aracı kullanarak tanış olurlar ve tanışlıklarını derinleştirirler. Konuşma, muhatabını anlama aracı olduğu kadar aynı zamanda kendini anlatma aracıdır da... Konuşmanın esası anlama ve anlatma ise, anlama ve anlatmanın özünü de merak ve öğrenme ihtiyacı oluşturur. Konu öğrenme olunca, sorma, sorgulama ve empati kurma konuşmanın olmazsa olmazı haline gelir. Tüm bunlar bize hem bireysel hem de toplumsal var oluşumuzda konuşmanın önemini ve gereğini ortaya koymaktadır.

Ancak konuşma uygun ortamlarda ve önyargılardan uzak bir şekilde gerçekleşirse “*tanış olmak*” mümkün olur yoksa konuşmanın anlamsızlaştığı, konuşmaların konuşma olmaktan çıkıp tartışmaya, tanış olmaktan çok düşmanlığın bir aracına dönüştüğü durumlar ve zamanlar da az değildir. Özellikle muhatapla onun “*kutsal*” addettiği şey üzerine konuşulmaya, tartışılmaya çalışıldığı durum ve zamanlar işte böyle durum ve zamanlardır.

Aslında insanlar hangi inanç ve fikir yapısına sahip olurlarsa olsunlar, kutsalını bir başkasına, özellikle de “öteki” addettiğine tanıtmaktan, misyonerlik yapmaktan hoşlanırlar, ancak kutsalının sorgulanması, itirazların gelmesi durumunda veya kendisine misyonerlik yapıldığında hoşnutluğu, hoşnutsuzluğa dönüşür. (Biliyorum, insanoğlunun önyargılarından tümüyle sıyrılması mümkün değildir. Önyargılar, her bir bireyde çok farklı şekilde tezahür edebilir. Kastımız, yargısında önyargısının tek belirleyici olmamasıdır.)

Bu nedenle bir şey üzerinde konuşabilmek, onun hakkında yorum yapabilmek, eleştiri ve önerilerde bulunabilmek, yani konuşmanın hakkını verebilmek için o şeyin “*kutsal*” *zırhına* bürünmemiş olması gerekir. Çünkü bu “zırh”, kişinin empati yapmasını zorlaştıracak gibi, duygusal ve tepkisel davranmasına neden olur ve fotoğrafın bütününe görmesini engeller. Bu gereklilik sağlanmalı ki herhangi bir yanlış anlaşılmaya yol açılmasın ve bir çevre baskısı da oluşmasın.

Geçmişten günümüze süregelen bir toplumsal refleks ve alışkanlık olarak, kutsallarla ilgili sorma, sorgulama ve itiraz durumu, genellikle “*hakaret*” ve “*aşağılama*” olarak algılanır ve buna uygun bir refleksle karşılık verilir. Çünkü “*kutsal olan*” çoğunlukla bir “*doğmaya/tabuya*” dönüştüğü için, anlama, empati ve hoşgörü kısmı devredışı kalır ve “kutsal” addedilene yönelik herhangi bir itiraz, sorma, sorgulama ve eleştiri hakaret ve saldırı olarak kabul edilir.

Bu nedenle, “kutsal” olarak algılanan herhangi bir nesnenin, olayın, olgunun, mekânın, fikrin, düşünce ve inanışın, şahısların, din veya devlet adamlarının veya sosyal ve siyasi sistemlerin sorgulanıp eleştirilmesi daima “yanlış anlaşılma” ve tepki çekegelmiştir. Sadece bu değil, herkesin içinde yaşadığı ve bir şekilde etkilendiği siyasi ve ekonomik sistemlerin, yönetim biçimlerinin veya bunlara ait alt sistemlerin eleştirilmesi, farklı çözüm önerileri veyahut farklı modeller önerilmesi de tepki ve reaksiyonlara neden olmaktadır. Konu ile ilgili farklı yaklaşımlarda, farklı model

demektir. Oysa “kutsal”, onu “kutsal” addedenler ile sınırlı kalmaktadır. Bu insanlar açısından kutsalın asgari müşterek yanı “kutsalın doğma ve tabuya dönüşmüş olmasıdır.

Doğma ve tabunun özünün akıldışı ve tecrübe edilemiyor olmasıdır. Bir şey, aklen yorumlanabiliyor, üzerinde fikir yürütülebiliyor ve tecrübe edilebiliyorsa, o şey, “tabu” ve “doğma” değildir, dolayısıyla “kutsal” da değildir. Ancak uygulamaya baktığımızda kutsal olan ile değerli, kıymetli ve önemli olanın birbirine karıştığını, birbirinin yerine kullanıldığını görüyoruz.

Bu anlamda Arapçadaki, “*mukaddes*”, “*muharrem*”, “*mübarek*” kelimelerinin Türkçedeki “*kut*” kelimesinden türetilmiş “*kutsal*” kelimesi ile ortak anlamda kullanılmasından kaynaklanan bir anlama ve dil sorunu ile karşı karşıya olduğumuzu ve bir anlam karışıklığı (aslında kafa karışıklığı) yaşadığımızı ifade etmemiz gerekir. Kutsal olan ile ilgili tepki ve reaksiyonların aşırılığının temelinde bu yanlış anlamaları ve kavram karışıklığını görüyoruz. (Bu konuların detaylı inceleme ve tartışmaları, “Kutsalın Egemenliğinden Adaletin Egemenliğine” kitabımızda yapılmıştır. İlgili kitap İşaret Yayınlarından 2012 yılında yayınlanmıştır.)

Tabi buradaki en temel sorun veya en hayati konu, kutsal olan ile muhataplık ve kutsalın ne olduğu, nasıl tanımlandığı, anlamlandırıldığı, içeriğinde ne olduğu, nasıl doldurulduğu konusudur. Kutsal olandan kasıt, önemli ve değerli olan ise zaten bu konu konuşulabiliyor, tartışılabilir ve çoğaltılabilir demektir. Bu tür bir kutsal algısının muhataplığı konusunda herhangi bir sorun yoktur, hatta belirli bir muhataplık durumu da söz konusu değildir; ilgili herkes muhataptır. İlgilisi muhatap olduğu konuyu derinlemesine inceler, anlamaya, anlatmaya çalışır, sorgular, kıyaslar, aklına yatmadığı konuları sorar hatta eleştirir, geliştirilmesi için öneriler sunabilir.

Burada herhangi bir sorun olmadığı gibi bu aynı zamanda *istenilen bir durumdur*. Ancak konu bir doğmaya dönüşmüş ve tartışılmaz, sorgulanamaz, eleştirilemez bir hale gelmiş ise veya böyle bir hal üzere ise

muhatabın burada, tabi olmak, inanmak veya reddetmek dışında başka bir seçeneği yoktur.

Burada ancak *aynı kutsala/doğmaya inananların, tabiiyetinden*, birlikteliğinden ve ortak davranışlarından söz edilebilir. Dolayısıyla burada farklı düşüncelerin, fikirlerin ortaklığından veya konuşulabilirliğinden söz edemeyiz. Burada ifade etmemiz gerekir ki ne Kur’an ne de onun vaz ettiği İslam bir doğma ve tabudur. (Yine burada Kur’an’sız bir Peygamber düşünülemeyeceği gibi Peygambersiz bir Kur’an’ın varlığını düşünemeyeceğimizi ifade etmeliyim.)

Oysa bir toplumu toplum yapan şeyler *inanç ve değerleridir*. Bu nedenle bir toplumu toplum yapan temel değerler benzer kelimelerle isimlendirilseler bile farklı içeriklerle karşımıza çıkarlar. Örneğin, *ahlak* denildiğinde, *adalet* denildiğinde, *hak-hukuk* denildiğinde, *eğitim* denildiğinde, *iyi* veya *kötü* denildiğinde hatta *devlet* ve *aile* denildiğinde bile ortak bir tasavvurdan söz etmek mümkün olmamaktadır. İşte bu içerik farklılığının hatta zıtlığının temelinde değerlerin ve inançların kutsallar tarafından belirlenmiş olması gerçeği yatıyor.

Bu da bireyleri ve toplumları hep birlikte bir değersizliğe ve akıldışılığa mahkûm ediyor. Üstelik en rasyonel toplumların, doğmaları ve tabuları en çok toplumlar olduğunu ifade etmemiz gerekir. Bu modern toplumlar, sürekli yeni tabular ve yeni kutsallar üreterek kendilerini tartışılmaz kılarak egemenliklerini pekiştirirler, böylece kendileri dışındakileri değersizleştirerek “öteki” haline getirirler. Egemenlik alanları kutsalların en bol olduğu alanlardır ve genellikle de bu kutsallar seküler alanda tezahür ederler.

Bu *ortak değersizlik durumu* elbette sadece günümüze has bir gerçeklik değildir; insanlıkla yaşıttır. Aslında sorun olarak gördüğümüz şey, insanlığın farklı değerlere sahip olması değildir; tersine bir değerinin olmamasıdır. Çünkü hiçbir değer “öteki” ve “düşman” üretmez, aksine kucaklar ve kendisine katar veya kendisi ona katılır. Ayrıca bir şeyin “değer” olması, evrensel izler taşıması ve tüm insanlık için olumlu bir şeyler ifade etmesi anlamına da gelir. Aslında

insanlığın farklı değerlere sahip olması iyiliğin ve iyilerin çokluğunu gösterir.

Böyle bir şey daha çok konuşma, daha çok tanışma ve soru sorma, anlama, araştırma, karşılaştırma yapma ve örnek alma, örnek olma ihtiyacını ortaya çıkarır. Ancak yaşanan gerçeklik böyle demiyor; iyiliği bile kendimize, kendi yöntem ve uygulamalarımıza has kılarak, tabulaştırıyor, iyilikten bir ayrıcalık üretiyoruz. Yani gerçekte değerlerin ve iyiliğin egemen olduğu böyle bir dünya yok. Tabuların egemen olduğu bir dünya sözkonusu. (Sadece bedel ödeyerek iyi kalmaya, iyilik yapmaya çalışan insanlardan veya bazı topluluklardan söz edebiliriz.)

Çünkü, insanlığın çok kültürlü, estetik yönlerinin alabildiğine gelişmiş olması, çok kıymetli yapılara, müzelere, ibadethanelere, eğitim kurumlarına sahip olmaları onların iyi insanlar olmaları veya iyi işler yapmaları için yeterli olmadığı gibi bu anlayış, yapı ve kurumlardan çıkan “bilgi”, “fikir”, uygulama ve davranışlar, yapılan tartışmalar ortak bir değere veya ortak iyiye dönüşmüyor. Muhatabı iyi olana yönelmiyor. Çünkü hepsi aynı kutsalın içinde yaşıyor ve aynı kutsalın içinden konuşuyor. Çünkü *“değerin” kutsala dönüşmesi veya “değerin”, “kutsal olan” ile aynılaşması*, konuşabilme, karşılaştırabilme ve örnek olabilme, örnek alabilme imkanını ortadan kaldırıyor.

Çünkü bir şey kutsallaşınca tartışılması, sorgulanması imkansızlaşıyor, bunu imkân dahilinde görmek *“öteki”* olmayı kabullenmek anlamına geliyor ve öteki olmayanın, kutsalı içselleştirme dolayısıyla kendisinden uzaklaşma dışında bir seçeneği kalmıyor. Artık her bireyin veya her toplumun kendine özgü kutsalı olduğu için grup içindeki birisinin, farklı grupları veya farklı gruptan birini örnek alması, farklı gruplardan biriyle bir araya gelmesi veya ortak bir projenin parçaları olmaları da mümkün olmuyor. Çünkü buna gidecek bütün yollar *“öteki”* ve *“düşman”* kılınarak ilga edilmiştir. Dolayısıyla *ayrı kutsallara/ doğmalara sahip kalınarak* birlikte veya ayrı ayrı, aynı *gerçekliğe giden yollar inşa etmek de imkânsız* hale getirilmiştir.

Aslında değerlerin kutsala dönüşmesiyle sorma, sorgulama ve eleştirme imkânı ortadan kalktığı için, ortada buluşulacak, konuşulup tartışılacak bir konu da kalmamaktadır.

Konuşulacak konu ve konular ortadan kalktığı için konuşmanın gereği de kalmamaktadır. İnsanlar çevrelerine, cevap ve itiraz hakkı olmayan, adeta muhatapsızlaştırılmış ve bir monoloğa dönüşmüş bir konuşma ile hitap etmek durumunda kalmışlardır. Konuşmalar, tebliğ eden, buyuran, duyuran bir şekle dönüşmüş durumdadır. Bilindiği gibi konuşma asgari irade sahibi iki birey arasında çift taraflı beyanla gerçekleşir.

Birinin konuşup diğerinin dinlediği şeyin adı konuşma değildir. Burada aynı düzleme sahip eşit iki bireyden söz edemiyoruz. Bireyler için söz konusu olan durum elbette toplumlar ve devletler için de geçerlidir. Bireyleri birbiriyle konuşamayan sadece buyuran toplumların veya devletlerin birbiri ile konuşamamasından daha doğal ne olabilir.

Konuşamayan toplumlar, buyruklarla, yasalarla konuşurlar/ iş yaparlar. Bu mekanizma içinde insan kuralları uygulayan, emredilenleri tekrarlayan bir makineye dönüşür. Her şeyin bir kuralının olduğu ve hayatın bu kurallara göre tasarlandığı bir dünyada insan olmanın fazla bir cazibesi kalmaz. Sadece insan olmanın değil insan ile ilgili hiçbir şeyin anlamı kalmaz; insan olmanın en temel şartı olan sorumluluk ve sınırlılık ortadan kaldırılarak, sorumluluk ve sınanma hayvani bir reflekse yani buyruğa tabi olmaya indirgenir.

“Eğitim” denilen şey de, insanı, bu buyruğa tabi kılma sürecinin adı olur. Son tahlilde kanun ve buyrukları itirazsız uygulayan toplumlar *“medeni”* sorgulayanlar veya kendilerine göre yorumlayarak uygulamaya çalışanlar ise *“barbar”* veya *“anarşist”* olarak damgalanır. Sonuç olarak herhangi bir konu veya herhangi bir şey hakkında konuşma anlamsızlaşınca, ortak bir noktada buluşmak, uzlaşmak diye bir kavrama da gerek kalmaz.

Çok kutuplu, çok kutsallı ama dilsiz bir toplumda her yapı hatta her birey “ötekini” ürettiği için ortak bir ülküden, inançtan hatta bir vatandan da söz etmek imkânsız hale gelir. Dilsizleşen coğrafyalar, değer merkezli yapılar buharlaştığı için buyruk ve kutsallık merkezli yapıların çatışma alanına dönüşür. Çünkü, **sadece ayrık kümelerden oluşan bir evrensel küme matematikte bile yoktur.**

İşte konuşamadığımız, tartışamadığımız, adeta bir doğmaya ve kutsala dönüştürdüğümüz konulardan bir tanesi de eğitim-öğretimdir. Elbette eğitim-öğretimin doğma ve kutsal addedilmesi hali sadece bize veya Müslüman dünyaya ait bir gerçeklik değildir, bu doğma olma hali özellikle modern/batılı toplumlar için daha bir gerçektir. Eğitim- öğretimin, devletin, dinin ve ideolojinin bir alanı veya parçası olarak kabul edilmesi böyle bir sonucu doğurmaktadır.

Ne yazık ki en az beş yüzyıldır kutsal bir iş hatta ibadet olarak algılanan bir eğitim öğretim sistemi ve onun kutsal mekanlara dönüştürülmüş okulları, insanların dilsizleştirildiği, işlevsizleştirildiği, tektipleştirildiği, değersizleştirildiği, kendine

yabancılaştırıldığı, ailenin dışlandığı, otoritenin istediği adamlar yetiştiren bir mekanizmaya dönüşmüş durumdadır.

Ayrıca konuşmaya çalışıp konuşamadığımız, teoride kutsal addetmediğimiz ama gerçekte öyle olmayan, pek çoğumuzun asıl nedenini bilemediği sebeplerden dolayı tabu haline dönüştürdüğümüz bu nedenle bireysel ve toplumsal şuurlarında kutsal addettiğimiz hayati bir konudur eğitim öğretim. Hayatın kendisi ve temel gayesi haline gelmiş, adeta kutsanmış bir yapıya ve amaca dönüştürülmüş eğitim sistemini, bu sistemin en temel çıktısı/ürünü olan “öğrenci” ve “**diplomayı**” ve oluşturduğu travmayı, konuşamayan, **dilini tüketmiş** bir toplum olarak bu konuları nasıl tartışacağız?

Ayrık kümelerden oluşan topluluklar olarak bu konuları konuşmak ve olması gerekeni inşa etmek için ortak alanları nasıl oluşturacağız? Bu ortak alanları nasıl inşa edeceğimizi bugün için bilemesek de bu sorunların ve bu sorunların ortaya çıkardığı travmanın konuşmaktan, konuşabilmekten başka bir ilacı da yok.